

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan mietintö n:o 39 hallituksen esityksestä laeiksi sosiaalihuoltolain sekä kunnallisten viranhaltijain ja työntekijäin eläkelain 1 ja 2 §:n muuttamisesta

Eduskunta on 22 päivänä syyskuuta 1992 lähettänyt sosiaali- ja terveysvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi hallituksen esityksen n:o 174 laeiksi sosiaalihuoltolain sekä kunnallisten viranhaltijain ja työntekijäin eläkelain 1 ja 2 §:n muuttamisesta.

Valiokunta on tässä yhteydessä ottanut käsiteltäväksi myös eduskunnan 7 päivänä kesäkuuta 1991 sosiaali- ja terveysvaliokuntaan lähettämän ed. Suhosen ym. lakialoitteen n:o 58/1991 vp laiksi vanhusten, vammaisten ja pitkäaikaissairaiden kotihoidontuesta ja eduskunnan 12 päivänä joulukuuta 1991 valiokuntaan lähettämän ed. Suhosen ym. lakialoitteen n:o 106/1991 vp omaishoitajalaiksi ja siihen liittyviksi laeiksi. Edelleen valiokunta on tässä yhteydessä ottanut käsiteltäväksi eduskunnan 7 päivänä kesäkuuta 1991 valiokuntaan lähettämät ed. Alarannan ym. toivomusaloitteen n:o 1032/1991 vp vanhusta kotona hoitavan perheenjäsenen aseman parantamisesta, ed. Alarannan ym. toivomusaloitteen n:o 1036/1991 kehitysvammaisten kotihoidosta huolehtivien omaisten vuosiloman toteuttamisesta, ed. Hurskaisen ym. toivomusaloitteen n:o 1062/1991 vp eläke-etuuksien turvaamisesta vammaisen henkilön perheenjäsenelle, ed. Jäätteenmäen ym. toivomusaloitteen n:o 1092/1991 vp lasten ja vanhusten kotihoidon tukemisesta, ed. Laitisen ym. toivomusaloitteen n:o 1142/1991 vp kotona hoitotyötä tekevien sosiaaliturvan parantamisesta, ed. Laitisen ym. toivomusaloitteen n:o 1145/1991 vp vammaista kotona hoitavan omaisen eläketurvasta, ed. Myllerin ym. toivomusaloitteen n:o 1218/1991 vp omaista kotona hoitavan henkilön toimeentulon turvaamisesta, ed. Mäkelän ym. toivomusaloitteen n:o 1229/1991 vp kotityön saattamisesta työeläketurvan piiriin, ed. A. Ojalan toivomusaloitteen n:o 1284/1991 vp eläke-etuuksien turvaamisesta dementoituneen vanhuksen omaisille, ed. M. Pietikäisen ym. toivomusaloitteen n:o 1285/1991 vp vanhusten ja vammaisten kotihoidon tuen

lakisääteistämisestä, ed. Puiston ym. toivomusaloitteen n:o 1292/1991 vp vammaisten henkilökohtaisten avustajien työolosuhteiden korjaamisesta, ed. Ryynäsen toivomusaloitteen n:o 1343/1991 vp kotona hoitotyötä tekevän sosiaaliturvan parantamisesta, ed. Saapungin toivomusaloitteen n:o 1347/1991 vp lasten ja vanhusten kotihoidon tuen kehittämistä todelliseksi vaihtoehdoksi laitoshoidolle, ed. Tainan ym. toivomusaloitteen n:o 1380/1991 vp vanhusten, vammaisten ja pitkäaikaissairaiden kotihoidontukijärjestelmän kehittämistä, ed. Takalan ym. toivomusaloitteen n:o 1382/1991 vp lasten kotona tapahtuvan hoidon lisäämiseksi tarvittavista toimenpiteistä ja ed. Ukkolan ym. toivomusaloitteen n:o 1396/1991 vp kotona hoitotyötä tekevien sosiaaliturvan parantamisesta sekä eduskunnan 13 päivänä maaliskuuta 1992 sosiaali- ja terveysvaliokuntaan lähettämät ed. Mäkelän ym. toivomusaloitteen n:o 276 kotityön saattamisesta työeläketurvan piiriin, ed. Nordmanin toivomusaloitteen n:o 289 omaishoitajan sosiaaliturvan parantamisesta ja ed. Polven toivomusaloitteen n:o 292 kotonaan kehitysvammaisia hoitavien lomajärjestelyistä.

Asian johdosta ovat valiokunnassa olleet kuultavina vs. nuorempi hallitussihteeri Marja Pajukoski sosiaali- ja terveysministeriöstä, hallitusneuvos Esa Lonka työministeriöstä, kehittämisspäälikkö Leila Simonen sosiaali- ja terveyshallituksesta, lakimies Antero Jaakkola Suomen Kaupunkiliitosta, johtava sosiaalisuunnittelija Eevaliisa Virnes Suomen Kunnallisliitosta edustaen myös Finlands svenska kommunförbundet, jaostopäälikkö Leena Karppinen Kuntien eläkevuoksesta, apulaisosastopäälikkö Marja Tast kunnallisesta työmarkkinailaitoksesta, vastaava lakimies Päivi Ahonen Kunta-alan ammattiliitosta, palkkasihteeri Terttu Suhonen Kunnallisvirkamiesliitosta, sosiaalis sihteeri Maija-Leena Malin Invalidiliitosta, toiminnanjohtaja Leena Koikkalainen Lihastautiliitosta, toi-

minnanjohtaja Sirkka Merikoski Kehitysvammaisten Tukiliitosta, liiton sihteeri Merja Salanko-Vuorela Vanhusten omaiset ja läheiset ry:stä, sosiaalijohtaja Riitta Vanhanen Keuruun kaupungin edustajana ja sosiaalijohtaja Rauni Nuutinen Kolarin kunnan edustajana sekä professori Kari-Pekka Tiitinen.

Hallituksen esitys

Hallituksen esityksen mukaan sosiaalihuoltolakiin lisättäisiin omaishoidon tukea koskevat säännökset, joilla korvattaisiin sosiaalihuoltoasetukseen sisältyvä kotipalveluna järjestettävän vammaisen, vanhuksen ja pitkäaikaissairaan kotona tapahtuvan hoidon ja muun huolenpidon sopimusta koskevat säännökset. Mainittu kotihoidon tuen käsite laajennettaisiin kosemaan myös hoidon turvaamiseksi tarvittavia palveluja. Kunnallisten viranhaltijain ja työntekijäin eläkelakiin lisättäisiin hoitajien eläketurvaa koskevat säännökset. Esitys liittyy valtion vuoden 1993 talousarvioesitykseen. Laki on tarkoitettu tulemaan voimaan 1 päivänä heinäkuuta 1993.

Aloitteet

Lakialoitteessa n:o 58/1991 vp ehdotetaan säädettäväksi laki vanhusten, vammaisten ja pitkäaikaissairaiden kotihoidon tuesta. Vanhusta, vammaista tai pitkäaikaissairasta kunnan kanssa tehdyn työsopimuksen perusteella kotona hoitavalla tai muuta huolenpitoa antavalla henkilöllä olisi oikeus kyseiseen lain mukaiseen kotihoidon tukeen. Sopimuksesta seuraisivat tavanomaiset työsuhteen ehdot. Kunta saisi kustannuksiin valtionosuutta.

Lakialoitteessa n:o 106/1991 vp ehdotetaan, että säädettäisiin omaishoitajalaki, joka koskisi henkilön ja kunnan välisen sopimuksen perusteella hoitajan kodissa tai hoidettavan kodissa annettavaa omaishoitoa. Omaishoitajana voisi toimia sukulaisuussuhteessa hoitajaan oleva henkilö tai muuten henkilökohtaisten ominaisuuksien perusteella kykenevä ja sopiva henkilö. Hoitaja saisi työstään palkkion, hänen kustannuksiaan korvattaisiin ja hänen oikeutensa ja velvollisuutensa määriteltäisiin tarkemmin omaishoitosopimuksessa. Hoitajalla olisi myös oikeus vapaaseen, koulutukseen ja tukeen ja hänelle myönnettäisiin eläketurvaa ja hän olisi vakuutettu tapaturman varalta.

Toivomusaloitteessa n:o 1032/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin vanhusta tämän omassa kodissa hoitavan perheenjäsenen aseman parantamiseksi.

Toivomusaloitteessa n:o 1036/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin kehitysvammaisten kotihoidosta huolehtivien omaisten vuosiloman toteuttamiseksi.

Toivomusaloitteessa n:o 1062/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi pikaisesti toimenpiteisiin eläke-etuuksien turvaamiseksi vammaisen henkilön perheenjäsenelle.

Toivomusaloitteessa n:o 1092/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi pikaisesti toimenpiteisiin kotihoidon tuen saattamiseksi sellaiselle tasolle, että lasten ja vanhusten kotihoito tulisi todelliseksi vaihtoehdoksi ja että kotona hoitotyötä tekevän sosiaaliturva järjestettäisiin kuntoon.

Toivomusaloitteessa n:o 1142/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin kotona lasta, sairasta, vammaista tai vanhusta hoitavan perheenjäsenen sosiaaliturvan järjestämiseksi.

Toivomusaloitteessa n:o 1145/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi pikaisesti toimenpiteisiin eläke-etuuksien turvaamiseksi vammaista henkilöä kotona hoitavalle omaiselle.

Toivomusaloitteessa n:o 1218/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi pikaisesti toimenpiteisiin perhehoidon epäkohtien korvaamiseksi, mm. palkkioiden saattamiseksi kohtuulliselle tasolle ja eläke- ja lomaetuuksien järjestämiseksi.

Toivomusaloitteessa n:o 1229/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ottaisiin valtion vuoden 1992 tulo- ja menoarvioesitykseen 100 000 000 markkaa ylimääräisenä määrärahana kotona työtä tekevien eläketurvan kuntoon saattamiseksi, aluksi budjettiperusteisena, sittemmin hallituksen myöhemmin antaman lakiesityksen turvin siten, että heidän eläketurvansa saadaan muiden työeläkettä saavien kansalaisten tasolle.

Toivomusaloitteessa n:o 1284/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi pikaisesti toimenpiteisiin eläke-etuuksien turvaamiseksi dementoituneen vanhuksen omaisille.

Toivomusaloitteessa n:o 1285/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin kotona hoidettavien vanhusten ja vammaisten kotihoidon tuen lakisääteistämiseksi.

Toivomusaloitteessa n:o 1292/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin vammaisten henkilökohtaisten avustajien työolosuhteiden korjaamiseksi ja koulutuksen lisäämiseksi.

Toivomusaloitteessa n:o 1343/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin kotona hoitotyötä tekevän sosiaaliturvan ja kotihoidon tuen tason parantamiseksi.

Toivomusaloitteessa n:o 1347/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi pikaisesti toimenpiteisiin kotihoidon tuen saattamiseksi niin korkealle tasolle, että lasten ja vanhusten kotihoito tulisi todelliseksi vaihtoehdoksi laitoshoidolle.

Toivomusaloitteessa n:o 1380/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin vanhusten, vammaisten ja pitkäaikaissairaiden kotihoidontukijärjestelmän kehittämiseksi ja tehostamiseksi niin, että tuki antaa todellisen vaihtoehdon laitoshoidolle ja että tuen hakijat ovat samanarvoisessa asemassa hoidettavan iästä, asuinpaikasta ja varallisuudesta riippumatta, jolloin samalla olisi selvitettävä mahdollisuudet liittää tukijärjestelmä kansaneläkelaitoksen hoitolisä-, hoitotuki- ja hoitoavustusjärjestelmiin.

Toivomusaloitteessa n:o 1382/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimiin kotona hoitotyötä tekevän henkilön palkan saattamiseksi verovähennykselliseksi sekä vaihtoehdoisen kotihoidon tuen kehittämiseksi ja lisäämiseksi.

Toivomusaloitteessa n:o 1396/1991 vp ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin kotona lasta, sairasta, vammaista tai vanhusta hoitavan perheenjäsenen sosiaaliturvan järjestämiseksi.

Toivomusaloitteessa n:o 276 ehdotetaan, että hallitus ottaisi valtion talousarvioesitykseen 100 000 000 markkaa ylimääräisenä määrärahana kotona työtä tekevien eläketurvan kuntoon saattamiseksi, aluksi budjettiperusteisena, sittemmin hallituksen myöhemmin antaman lakiesityksen turvin siten, että heidän eläketurvansa saadaan muiden työeläkettä saavien kansalaisten tasolle.

Toivomusaloitteessa n:o 289 ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin, jotta omaishoitaja saisi lainsäädännössä oikeuden eläkkeeseen, vapaaseen ja muuhun sosiaaliturvaan.

Toivomusaloitteessa n:o 292 ehdotetaan, että hallitus ryhtyisi toimenpiteisiin sellaisen lainsäädännön aikaansaamiseksi, jolla turvataan mahdollisuudet ja taloudelliset edellytykset kotonaan kehitysvammaisia hoitavien lomajärjestelyjen toteuttamiseen.

Valiokunnan kannanotot

Sosiaali- ja terveystoimikunta pitää esitystä tarpeellisena ja tarkoituksenmukaisena. Hoidet-

tavan kannalta lähtökohtana tulee olla inhimillinen ja hänen erityiset tarpeensa huomioon otettava hoito. Kunnan kannalta omaishoito on yleensä laitoshoitoa halvempaa.

Hoidettavan kannalta on tärkeää, että hänen näkemyksensä hoitajan henkilöistä ja hoidon järjestelyistä otetaan painavasti huomioon. Hoidettavan ja hoitajan etujen mukaista on, että omaishoitosopimusta tehtäessä varmistetaan riittävät tukipalvelut sekä hoidettavalle että hoitajalle. Hoitajalle on taattava kohtuullinen palkkio, ja hänelle on järjestettävä asianmukaisesti vapaata ja vuosilomaa sekä niiden aikainen sijainen. Lisäksi on järjestettävä hoidettavan kotona tapahtuvan hoidon onnistumiseksi hyvät olosuhteet takaamalla tarvittavat asunnonmuutostyöt sekä hoito- ja apuvälineet.

Omaishoitojärjestelmän tapaisia järjestelyjä on ollut voimassa jo pitkään. Ehdotetun lainsäädännön tapaisena omaishoitajana pitkään olleiden asema samoin kuin eläkkeellä olevan hoitajan aseman järjestäminen tulee ottaa tarpeellisessa määrin huomioon, jottei synny kohtuuttomia tilanteita. Valiokunta pitää tärkeänä, että selvitetään mahdollisuuksia parantaa ennen lain voimaantuloa pitkään omaishoitajina toimineiden henkilöiden sekä eläkkeellä olevien omaishoitajien asemaa.

Sosiaalihuoltolain voimaantulosäännöksen 3 momentti edellyttää ennen lain voimaantuloa tehdyn sopimuksen muuttamista lain mukaiseksi. Sopimusvapauden kannalta ei ole asianmukaista eikä varallisuus oikeudellisten sopimusten kannalta mahdollistakaan, että tavallisessa lainsäädäntöjärjestyksessä määrätään muuttamaan voimassa olevia sopimuksia. Kun toisaalta on tärkeää, että omaishoidon tuen sopimuksen hoitajalle tuottamat edut tulevat tarkastelun kohteeksi, ehdottaa valiokunta säännöstä muutettavaksi siten, että kunnan on ryhdyttävä toimenpiteisiin sopimuksen muuttamiseksi. Kunta ja hoitaja voivat vapaan sopimusvaltansa rajoissa tehdä uuden sopimuksen.

Omaishoitajauudistuksen laajuuden ja merkityksen huomioon ottaen sosiaali- ja terveystoimikunta pitää tärkeänä, että uudistuksen toimeenpanoa ja onnistumista seurataan ja ryhdytään tarvittaessa ripeisiin toimenpiteisiin lainsäädännön muuttamiseksi ja uudistamiseksi, jos havaitaan epäkohtia.

Edellä esitettyyn ja hallituksen esityksen perusteluihin viitaten valiokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että hallituksen esitykseen sisältyvä toinen lakiehdotus hyväksyttäisiin muuttamattomana ja

että ensimmäinen lakiehdotus hyväksyttäisiin näin kuuluvana

1.

Laki

sosiaalihuoltolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti muutetaan 17 päivänä syyskuuta 1982 annetun sosiaalihuoltolain (710/82) 17 §:n 1 momentti, sekä lisätään lakiin uusi 27 a—27 c § seuraavasti:

17 ja 27 a—27 c §
(Kuten hallituksen esityksessä)

Voimaantulosäännös
(1 ja 2 mom. kuten hallituksen esityksessä)

Kunnan on ryhdyttävä toimenpiteisiin ennen tämän lain voimaantuloa sosiaalihuoltoasetuksen (607/83) 9 §:n 1 momentin 3 kohdan nojalla tehdyn sopimuksen tarkistamiseksi siten, että se vastaa tämän lain säännöksiä 1 päivästä heinäkuuta 1993.

Vielä sosiaali- ja terveysvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että lakialoitteisiin n:ot 58 ja 106/1991 vp sisältyvät lakiehdotukset hylättäisiin.

Helsingissä 10 päivänä marraskuuta 1992

Edelleen sosiaali- ja terveysvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että toivomusaloitteet n:ot 1032, 1036, 1062, 1092, 1142, 1145, 1218, 1229, 1284, 1285, 1292, 1343, 1347, 1380, 1382 ja 1396/1991 vp sekä 276, 289 ja 292 hylättäisiin.

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa puheenjohtaja Skinnari, varapuheenjohtaja Taina ja jäsenet Ala-Harja (osittain), U. Anttila (osittain), Antvuori, Hiltunen (osittain), Kauppinen (osittain), Kempainen,

Kuittinen (osittain), Muttilainen, Nordman, Perho-Santala (osittain), Puhakka, Puisto ja Steinius-Kaukonen sekä varajäsenet Koistinen (osittain) ja P. Leppänen.

Vastalause

Omaishoitajajärjestelmän tavoite ja pyrkimykset ovat kannatettavat. Se antaa mahdollisuuksia inhimilliseen hoidon järjestämiseen ja merkitsee myös julkisen vallan, ennen kaikkea kuntien kustannusten säästöjä.

Järjestelmän arveluttava piirre liittyy omaishoidon tuesta tehtävään sopimukseen, jossa useissa tapauksissa vain osapuolten määrittelemän nimen perusteella ratkaistaan kysymys siitä, onko kysymys työsopimussuhteesta siitä työnan-

tajalle ja työntekijälle seuraavine velvollisuuksiineen vai omaishoitosopimuksesta edellä sanotusta poikkeavine oikeuksineen ja velvollisuuksiineen. Tästä syystä ehdotamme sosiaalihuoltolain 27 b §:ää muutettavaksi siten, että omaishoidon tuesta tehty sopimus voidaan tehdä vain silloin, jos työsopimuslain 1 §:n 1 momentin asettamat edellytykset eivät täyty.

Omaishoitosopimusta ei ole tarpeellista ja tarkoituksenmukaista tehdä ns. vierashoitajan eli muun henkilön kuin omaisen tai läheisen kanssa. Tällainen menettely hämärtää koko omaishoidon käsitettä ja merkitystä. Lisäksi se johtaa sekaannuksiin perhehoitajajärjestelmän kanssa.

Omaishoitajan asema jää ehdotetuilla säännöksillä kohtuuttoman heikoksi ja sen varaan, osaako omaishoitaja sopimusta laadittaessa vaatia kohtuullisia etuuksia. Tärkeimmät säätele-

mättä jäävät seikat liittyvät palkkioon, korvauksiin ja vapaaseen sekä vapaana aikana tapahtuvaan hoidon järjestelyyn.

Omaishoitajan asema jää järjestämättä myös suhteessa työtaturmiin. Vastaavasti kuin perhehoitajajärjestelmässä tulee myös omaishoitajajärjestelmässä omaishoitajalla olla tapaturmavakuutus silloinkin, kun työtä ei tehdä työsopimuslain tarkoittamassa työsuhteessa.

Edellä esitetyn perusteella ehdotamme kunnioittavasti,

*että hallitukseen esitykseen sisältyvä toinen lakiehdotus hyväksyttäisiin valiokunnan mietinnön mukaisena ja
että ensimmäinen lakiehdotus hyväksyttäisiin näin kuuluvana sekä
että hyväksyttäisiin uusi näin kuuluva lakiehdotus:*

1.

Laki

sosiaalihuoltolain muuttamisesta

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 17 päivänä syyskuuta 1982 annetun sosiaalihuoltolain (710/82) 17 §:n 1 momentti, sekä *lisätään* lakiin uusi 27 a—27 d §, seuraavasti:

17 §

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

27 a §

(1 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

Omaishoidon tukea voidaan antaa, jos henkilö alentuneen toimintakyvyn, sairauden, vammaan tai muun vastaavanlaisen syyn vuoksi tarvitsee hoitoa tai muuta huolenpitoa, joka on mahdollista järjestää hoidettavan kotona sopimalla siitä hänen omaisensa tai läheisensä kanssa ja tarpeellisten palveluiden avulla. *(Poist.)*

(3 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

27 b §

Omaishoidon tuesta laaditaan hoitajan ja kunnan välillä sopimus, jonka liitteenä on aina hoito- ja palvelusuunnitelma. *Mainittu sopimus voidaan solmia vain silloin, kun työtä tehdään oloissa, jotka eivät vastaa mitä työsopimuslain (320/70) 1 §:n 1 momentissa on säädetty.*

(2 mom. kuten valiokunnan mietinnössä)

27 c §

Omaishoidon tuesta sopimuksen tehneen hoitajan eläketurvasta säädetään kunnallisten viranhaltijain ja työntekijäin eläkelaisissa (202/64) ja hänen tapaturmavakuutuksestaan tapaturmavakuutuslaissa (608/48).

27 d § (uusi)

Jollei omaishoidosta laaditussa sopimuksessa ole toisin sovittu, omaishoitajalle tulee järjestää mahdollisuus vapaaseen, jonka pituus on yksi arkipäivä kutakin sellaista kalenterikuukautta kohden, jona hän on toiminut omaishoitosopimuksen perusteella vähintään 14 vuorokautta kokopäiväisenä omaishoitajana.

Omaishoidon sopimuksen tehneen kunnan tulee huolehtia tai tarvittaessa avustaa omaishoidossa olevan henkilön hoidon tarkoituksenmukaisessa järjestämisessä omaishoitajan vapaan ajaksi.

Voimaantulosäännös

(Kuten valiokunnan mietinnössä)

3.

Laki**tapaturmavakuutuslain 3 a §:n muuttamisesta**

Eduskunnan päätöksen mukaisesti

muutetaan 20 päivänä elokuuta 1948 annetun tapaturmavakuutuslain (608/48) 3 a §, sellaisena kuin se on 3 päivänä huhtikuuta 1992 annetussa laissa (314/92), seuraavasti:

3 a §

Perhehoitajalaissa (312/92) tarkoitetun toimeksiantosopimussuhteen sekä sosiaalihuoltolaissa (710/82) tarkoitetun omaishoidon tuesta laaditun sopimussuhteen osapuolista on voimassa, mitä tässä laissa säädetään työnantajasta ja työntekijästä.

Voimaantulosäännös

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä heinäkuuta 1993.

Ennen tämän lain voimaantuloa voidaan ryhtyä lain täytäntöönpanon edellyttämiin toimenpiteisiin.

Helsingissä 10 päivänä marraskuuta 1992

Marjatta Stenius-Kaukonen
Pekka Leppänen

Jouko Skinnari

Virpa Puisto
Kyllikki Muttilainen